

NUMMER 4 1982

Kvinno- vetenskaplig tidskrift

*Medan kvinnors
livserfarenheter
skiljer sig i olika tider, kulturer och klasser
så är den underliggande strukturen av kvinnoförtryck
som möter oss genomgående densamma. Kvinnors sätt att ta
itu med denna struktur är en av de många trådar som
binder samman artiklarna du kan läsa
i detta nummer om*

*kvinnors mångskiftande
levnadsbetingelser*

Frida Stéenhoff
– Feminist och
födelsekontrollpionjär

Samma år som Ellen Key höll sitt beryktade föredrag 'Missbrukad kvinnokraft' (1896) förberedde Sundsvalls teater uppförandet av en pjäs 'Lejonets unge'. Pjäsen var skriven under pseudonymen Harold Gote och hade premiär i februari 1897. Föreställningen väckte ett enormt uppseende och författarinnan blev med ens en känd person. Troligen var det första gången som ämnet födelsekontroll tangerades i en teaterpjäs. I övrigt är pjäsen en förespråkare för den fria kärleksförbindelsens moraliska berättigande och som sådan ett starkt angrepp på den sk viktorska sexualmoralen med dess hyckleri och dubbelmoral.

Bakom pseudonymen dolde sig Frida Stéenhoff, författarinna, målarinna och läkarhustru i Sundsvall. Hon var, som så många sk medelklassradikaler, född och uppvuxen i en mycket sträng religiös miljö, som hon senare revolterade mot. Fadern, Carl Bernhard Wadström, var privat själasörjare för prinsessan Eugenic och Frida umgicks i samhällets högsta kretsar. Under en vistelse i Schweiz lärde hon känna andra religiösa läror och upptäckte det svenska läseriets världsfrärvändhet och sentimentala frasrikedom. När hon sedan som nygift kom till Sundsvall (1887) och genom sin mans yrke som fattigläkare fick göra bekantskap med fattigdomen och barnrikedomen i sågverksarbetarnas kvarter, stärktes hon i sin övertygelse: Den sanna människokärleken ligger i att förbättra den materiella verkligheten, inte i religiösa predikningar och välgörenhet

våra förmödrar

som mer har välgörarens än skyddslingens eviga salighet i åtanke. Under fattigdom och ojämlika könsförhållanden får tredje part – barnet – lida mest. Att skapa en bättre värld för barnen, oavsett föräldrarnas relation till varandra – det är verklig humanitet, ansåg Frida Stéenhoff och myntade det uttryck som Ellen Key senare kom att använda som titel på en av sina mest berömda böcker: nästa århundrade måste bli 'barnets århundrade'.

1896 var den då trettioettåriga Frida Stéenhoff den första och länge den enda i Sverige som öppet och oförbehållsamt vågade hävda att kvinnan ofta tvingas förkväva sin sexualitet till men både för sig själv, de barn hon föder och för människosläktet som sådant. Kärleken, och med det menar Frida Stéenhoff alla

sexuella förbindelser från den högstämdate erotik till den köttligaste prostitution, har alltid varit mer eller mindre en handelsvara. Kvinnans enda möjlighet att försörja sig har varit att på ett eller annat sätt köpslå om sin kropp med dem som har makten över penningen. Kvinnan kan inte, ansåg Frida Stéenhoff, bli oberoende så länge barnet inte är det. Mellan kvinnan och samhället finns alltid mannen, ur vars plånbok hon måste söka få ut det hon behöver för sig och sina barn. Detta förnedrar och förstör kvinnans karaktär. Hon blir falsk och manipulativ till sitt väsen. Hennes ekonomiska beroende hindrar henne att fritt välja sina barns far. Hon tvingas föda sjuka och veneriskt smittade barn till världen och barn som måste framlida sina liv i fattigdom och elände. Därigenom bidrar hon till att försämma människorasen. Kvinnans viktigaste emancipation är därför, enligt Frida Stéenhoff, att inte föda barn mot sin vilja. Sexuell frihet – från påtvingad fortplantning och ekonomiskt beroende – är första villkoret för karaktärens värdighet.

Frida Stéenhoff ville ställa kvinnan och barnet i ett direkt förhållande till samhället. Hon såg statlig moderskapsförsäkring och barnpension som en utväg att göra mor och barn oberoende av den enskilde mannen. Först då kan kvinnan ta sitt 'heliga arv' i besittning och bli en individ. Därmed skulle också 'tvångsfamiljen' och 'tvångsäktenskapet' kunna ersättas av fria, dvs frivilligt ingångna och uppehållna förbindelser, mellan jämlika, oberoende föräldrar. Omåttlig och inhuman barnalstring skulle därmed kunna upphöra. Blevde kvinnan oberoende, skulle hon få

makt att vägra att oupphörligt föda barn dömda till sjukdom, fattigdom eller till att bli kanonmat. Liksom kriget kräver människomassor för att kunna föras, leder också massalstring av fattiga människor till krig.

I ett föredrag i Folkets Hus i Stockholm 1905 förklarade Frida Stéenhoff att det är ett brott 'att giva liv, när man är sjuk och när man är i nöd'. Huvudsaken vid prokreationen borde vara 'barnets väl, icke föräldrarnas levnadsvanor. /.../ Medlidande med individerna, medlidande med släktet måste hos alla människor utrota rasfördomarna lika väl som den patriotiska självskheten. /.../ Medlidandet /.../ skall rycka undan alla stöden för köns-slaveri, prostitution, tvångsmoderskap, barnoffer och människoslaktande.'

Först sedan detta skett kan man tala om en verklig civilisation. Detta föredrag 'Humanitet och barnalstring' som i tryckt form gick ut i 23 000 exemplar blev inledningen till en våg av födelsekontrollpropaganda som kulminerade med Hinke Bergegrens 'Kärlek utan barn' (1910), vilket i sin tur blev den direkta orsaken till att den sk preventivlagen kom till samma år. Den förbjöd offentlig uppmaning till användande av preventivmedel samt offentlig försäljning av sådana medel.

Frida Stéenhoff introducerade begreppet 'feminism' i Sverige. Det hon kallade 'feminismens moral' var inte enbart en lära om kvinnans rättigheter utan en ny världsåskådning för både män och kvinnor. Gentemot patriarka-

tets välde ställdes könen lika-berättigande, gentemot prästväldet det fria tänkandet, gentemot militarismen freds-rörelsen. Feminismens moral utgör ett komplex av idéer som utrymmet inte tillåter mig att här närmare analysera. Den innehåller tankar av bla Darwin, Malthus, Nietzsche och de franska upplysningsfilosoferna. Huvudtanken är att människan har en inneboende godhet, men andlig lyftning är bara möjlig genom kroppsligt välbefinnande. Därför lade feminismens moral stor vikt vid 'materiens godhet - vid hälsovården'. Människonaturens önskingar och passioner får inte ses som förstörande krafter som måste tillintetgöras utan som skapande krafter som skall utvecklas och dras fördel av - under livet. Framtidens man och kvinna får inte sakna vare sig hjärna eller hjärta! 'I stället skola de ömsesidigt komplettera varandras tänkande och kännande genom egna, ständigt rikare resurser, icke genom undertryckande av någon av sina förmögenheter'.

Först och främst måste emellertid brödfrågan lösas. För kvinnan genom lika lön för lika arbete med männen och samma rätt som de till välbetalda ämbeten. Kvinnans arbete i hemmet och som barnaföderska och uppfostrarinna måste erkännas och uppvärderas. Genom rösträtten skall alla klasser, män, kvinnor och individer skaffa sig respekt för sina tankar. Ingen omgestaltning av samhället, levnadssättet och moralen är dock möjlig utan ett upplyst tankearbete. 'Ingen klass - varken en proletärklass med dess fattigdom eller en kvinnoklass med dess svaghet - kan höja sig i levnads-

sätt förrän den höjt sig i tänkande.' All civilisation beror på att människan får ett klarare medvetande om sig själv och världen.

Frida Stéenhoff utvecklades långsamt och kontinuerligt mot sin radikala livs- och världsåskådning. Hennes första officiella framträdande skedde inte förrän 1903 med föredraget 'Feminismens moral' hållet för arbeterskor i Sundsvall. Sedan kom ett föredrag och en skrift mot den reglementerade prostitutionen 1904, 'Humanitet och barnalstring' 1905. Föredraget 'Penningen och kärleken' hållet i Sundsvall och i Stockholm 1908 väckte det största uppseendet och fick den hårdaste kritiken därför att hon där talade för barnets och kvinnans fullständiga ekonomiska oberoende. Dessa idéer var hon dock klar över långt tidigare.

Under åren 1907-1908 var Frida Stéenhoff en av de mest omtalade och förtalade personerna i Sverige. Hon beskylldes för fosterlandshat på grund av sina antimilitaristiska åsikter, för osedlighet och anarkistisk propaganda. Hon fick motta smådebrev och vidriga teckningar. Hon anklagades för att från sitt lilla trygga och nätta hem, med sin man och sina två fina barn, sprida samhällsfarliga läror som hon inte själv levde efter. Frida Stéenhoff angrep aldrig det kapitalistiska systemet som sådant, men hon ville ha en social omvandling på reformistisk väg. Medlet till denna omvandling såg hon främst i inskränkning av nativiteten. En sådan skulle inte bara hålla näringsmedlen i nivå med människornas antal utan också ge de lägre klasserna bättre hälsa och styrka att kunna kämpa för bättre villkor. Inskränkning i nativiteten bland

de fattiga skulle helt enkelt innebära fattigdomens upphävande utan blodiga strider.

Frida Stéenhoff hade god kontakt med både reformistiska och revolutionära kretsar inom socialdemokratien. Framför allt var kvinnorna i landsorten lyhörda för hennes läror. Hon var engagerad i rörelsen för kvinnans politiska rösträtt men tillhörde inte eliten inom denna rörelse. De borgerliga feministerna tyckte inte om henne. De ansåg att hon skadade kvinnoaksarbetet genom sina 'osedliga' läror. Frida Stéenhoff var därför tämligen ensam i Sverige. Närmast liknar hennes idéer den radikala tyska feminismen som stod på sin höjdpunkt 1908-1912 och som kom i konflikt med både högerinriktade feminister och socialdemokrater och så småningom med den framväxande nazismen.

1908 lämnade Frida Stéenhoff Sundsvall och bosatte sig i Oskarshamn till 1912, där hon ägnade sig åt författarskap och rösträttsarbete. Hon hann under sin livstid få se en del av sina sociala reformplaner förverkligade, bla upphävandet av den reglementerade prostitutionen. Efter första världskrigets slut gav hon inte ut några uppseendeväckande skrifter. Hon ägnade sin tid åt fredsarbete och nykterhetsarbete. Hon dog 1945 i Stockholm där hon bott sedan 1912.

När första världskriget bröt ut förlorade många framstegsoptimister hoppet om en förnuftigare mänsklighet och gav upp påbörjade reformarbeten. Bla upplöstes den förening för moderskydd och sexualreform som Frida Stéenhoff under tyskt inflytande bildat 1911. Frida Stéenhoff förlorade emellertid inte vare sig modet, lugnet eller besinningen. Hon

koncentrerade sig på en enda strävan: snar fred i Europa och aldrig mera krig. Bla avslöt hon sig till den av Rosika Schwimmer inspirerade Ford-expeditionen.

Frida Stéenhoff grubblade mycket över orsakerna till krig, och hon fann dem delvis i den överallt härskande dubbelmoralen. 1933 gav hon ut det politiska dramat 'Svek', där hon vände sig mot att statsstyrelserna har andra moralbegrepp än dem de fördrar av sina undersåtar. Den politiska dubbelmoralen är det mest fruktansvärda hindret för feminismens seger och för kulturens räddning, ansåg Frida Stéenhoff.

Ett exempel på hur en eller ett fåtal styrande godtyckligt anpassade svaret på frågan om vad som är rätt och orätt, till vad de ansåg vara statens eller nationens intressen, såg hon i de fascistiska och nazistiska ledarnas uppmaning till ökad nativitet i avsikt att skaffa soldater för utvidgnings- och erövringskrig. Ett citat ur 'Humanitet och barnalstring' kan illustrera vad hon redan 1905 ansåg om de offer nationalchauvinismen kräver: 'En civilisation, som vill resa sig i höjden på en bred bas av olyckliga, utan spår av människokärlek behandlade och tillkomna offerväsen, är icke någon sann civilisation utan en "vitmenad grift full av de dödas ben och annan orenlighet".'

Efter en fyrtioårig kamp för en enhetlig moral mynnade Frida Stéenhoffs återblick på sitt författarskap ut i ett frågetecken: 'Jag måste alltjämt fråga när vi skola få en objektiv, rationell könsmoral och en objektiv, rationell statsmoral. Detta är de båda problem som hela mitt författarskap rört sig om. Den nuvarande könsmo-

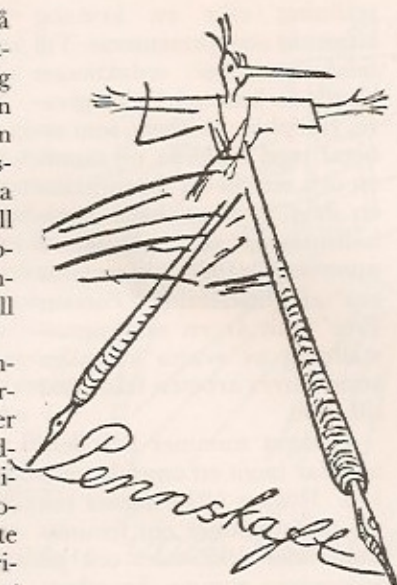

ralen är trots allt byggd på subjektivt godtycke. Det saknas förnuft i en uppfattning där vad som är rätt för den ena parten blir orätt för den andra. Och i dessa dagar måste man mer än någonsin fråga hur länge mänskligheten skall finna sig i att staten får uppträda *amoraliskt*, när det av individen fordras att han skall leva efter moralens begrepp.

Hur förklarade Frida Stéenhoff att de italienska kvinnorna, som led lika mycket under dubbelmoralen som alla andra kvinnor, leende och lyckliga räckte sina barn till Mussolini? Den frågan kan jag inte svara på, bara hänvisa till Frida Stéenhoffs ord i *Tidevarvet* 1933: 'När den fragila Sanningens få möter gorillan eller urmänniskan, eller dennes cerebrala ellerocerebrala gengångare, blir hon trots sin odödlighet, för långa perioder nedklubbad och liggande vanmäktig. Oftare än man i hastigheten gör sig reda för, får hon tillbringa mellanstunder "i drömmarnas land". Sanning och rätt äro visserligen andligen starka men rent fysiskt och ekonomiskt sett bräckliga väsen. De skulle ej orka, även om de ville, vilket ju är otänkbart, argumentera med knockouter. Högst undantagsvis få de vandra över rika penningresursers daggstänkta fält.'

Mer om Frida Stéenhoff finns läsa i hennes självbiografi *Filippas öden* (1918) samt i Beatrice Zade: *Frida Stéenhoff. Människan - kampen - verket*, Sthlm 1935.

Hjördis Levin
Stockholm

Feminist Studies

I år firar den amerikanska tidskriften *Feminist Studies* tioårsjubileum. Redan 1969 tog Ann Howard Calderwood initiativet till att starta *Feminist Studies* och 1972 utkom alltså det första numret. Dess målsättning var att skapa ett forum för feministisk analys och debatt, inte bara för att tolka kvinnors erfarenheter utan också för att förändra kvinnors villkor. Ann Howard

Calderwood var ensam redaktör och tog även ensam hand om det praktiska och administrativa arbetet. Under de första åren publicerades övervägande artiklar om kvinnohistoria.

Det växande intresset för kvinnoforskning och det allt mer ökande utbudet av artiklar, böcker och konferenser, gjorde det omöjligt för en kvinna att ensam bevaka utvecklingen. Efter lite mer än tre år gjorde *Feminist Studies* ett uppehåll i utgivningen och genomgick en grundlig omorganisering. Det administrativa centret flyttades till University of Maryland och ett redaktionskollektiv bestående av nio kvinnor bildades för att driva tidskriften. Det är värt att notera att tidskriften fortsatte att drivas självständigt utan bindning till något förlag som annars är vanligt i USA för den här typen av publikationer. Även utseendemässigt genomfördes en del förändringar. Bilder började användas, omslaget blev glättigare och layouten fräschare och mer läsvänlig. I mars 1978 var hela metamorfosen genomförd och *Feminist Studies* började åter utkomma regelbundet tre gånger per år.

Det mesta av arbetet med *Feminist Studies* bedrivs ideellt. De nio redaktörerna är spridda geografiskt över hela USA men med en koncentration till östkusten. Fem gånger om året träffas hela kollektivet för att diskutera artiklar, planera nummer och inte minst för att bestämma hur alla de artiklar som skickats till redaktionen skall behandlas. Ett ständigt dilemma är hur varje manuskript som sänds till tidskriften skall få en så rättvis behandling som möjligt och hur artikelförfattaren inom en

